

GÖNÜLLÜ VERGİ UYUMUNU ARTTIRMADA KAMU OTORİTESİNİN DÜZENLEYİCİ ROLÜNÜN VE MÜKELLEF ÇEVRESİNİN ÖNEMİ: SIRALI PROBIT MODEL YAKLAŞIMI

DOI NO:10.5578/jeas.9714

NİLGÜN SERİM*

ÖZ

Vergi uyumunu sağlamak ve vergi uyumunu arttırmak açısından hem kamu otoritesinin düzenleyici rolü hem de mükellef çevresi önemlidir. Bu makale, "Toplanan vergilerin harcandığı alanları bilmek isteme" beklentisi üzerinde etkili olan faktörlerin tespitine yönelik olarak 336 vergi mükellefinden alan araştırması yoluyla derlenen bulgulara dayanmaktadır. Yapılan anketin bulgularının değerlendirilmesiyle varılan sonuçlar şöyle sıralanabilir: Vatandaşların vergilere ilişkin politik karar alma sürecine katılımının düşüklüğü mükelleflerde toplanan vergilerin harcanacağı yerler konusunda beklentilerinin dikkate alınmadığı düşüncesini yaratmaktadır. Bu düşünce zaten fikri alınmadığı için bazı mükelleflerin toplanan vergilerin harcandığı alanlarla ilgilenmemesi sonucunu yaratmaktadır. Toplanan vergilerin harcandığı alanları bildiği ve vergilerin harcama alanları kendi beklentileri ile örtüştüğü oranda vergi mükelleflerinin vergi uyumu artmaktadır. Vergi otoritesinin izlediği prosedürlerde adaletinden daha az memnun olan mükellefler ve aldığı kamu hizmetlerinden memnun olmayan mükellefler idarenin meşruiyetini sorgulamakta ve otoriteye karşı direnç göstermektedir. Mükelleflerin aile ve arkadaş çevresi dürüstçe vergi sistemine katkıda bulunmasını teşvik konusunda sosyal etkiye sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Vergi Uyumunu, Meşru Güç, Prosedürel Adalet, Sosyal Etki, Sıralı Probit Model

Jel Kodları: H20,H30,A13,C25,C26

REGULATORY ROLE OF PUBLIC AUTHORITY AND IMPORTANCE OF TAXPAYERS' CONNECTION IN INCREASING VOLUNTARY TAX COMPLIANCE: AN ORDERED PROBIT MODEL APPROACH

141

ABSTRACT

The regulatory role of public authority and the taxpayer's connections are both important in establishing and improving tax compliance. This paper is based on a field survey on 336 taxpayers, focused on finding the factors that affect taxpayers' expectations of getting informed about how the taxes are used. Results can be listed as follows: Insufficient participation by citizens to political decision making leads to the perception that taxpayers' expectations are not taken into consideration in deciding where to spend taxes. This perception causes some taxpayers to be indifferent to where taxes are spent, since their opinions are not asked. Tax compliance of taxpayers increase if they know where taxes are spent and if the areas that taxes are spent match their expectations. Taxpayers who are less satisfied with procedural fairness of tax authority and taxpayers who are not happy with public services question the legitimacy of the authority and resist it. Family and friends of taxpayers have social influence in encouraging to contribute to tax system honestly.

Keywords: Tax Compliance, Legitimate Power, Procedural Fairness, Social Influence, Ordered Probit Model

Jel Codes: H20,H30,A13,C25,C26

* Prof. Dr. , Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, e-mail: nserim@comu.edu.tr

GİRİŞ

Vergiye mükellefin gönüllü uyumu artırma konusunda, ya mükellefi sıkı denetim ve cezalar kullanmak vasıtasıyla vergisini doğru beyan etmeye ve ödemeye zorlama yolu, ya da vergi idaresi personeli aracılığıyla mükellefe vergi mevzuatı konusunda bilgilendirme hizmeti verme yolu izlenebilir. Bu iki yoldan hangisini izlemenin verginin zamanında ve tam olarak ödenmesini sağlamada daha etkin olduğu hususu vergi psikolojisi literatüründe tartışılmaya devam etmektedir. Bununla birlikte her iki stratejinin bileşiminin, stratejilerden her birinin tek başına sağladığından daha yüksek düzeyde amaçlanan vergi uyuma yol açtığı varsayımı daha çok kabul görmektedir. Bununla beraber, uygulanan stratejilerin birleşiminin etkilerini birlikte inceleyen deneysel çalışmalar literatürde sayıca azdır. Ayrıca, bu karma stratejik yaklaşımın tıpkı diğer iki yaklaşımda olduğu gibi ne ölçüde ve hangi psikolojik mekanizmalar kullanılarak daha etkin sonuç alınmasını sağlayacağı hususu da açık değildir.

Mükellefi vergi beyan ve ödemelerinde bulunma konusunda zorlama vergi otoritelerine duyulan güveni gizliiden gizliye azaltabilir. Mükellef yaptığı vergi beyanlarına ve diğer bildirimlere güvenmeyen bir idareye (özellikle doğru beyan ve bildirimde bulunan dürüst mükellefler) yavaş yavaş duyduğu güveni kaybetmeye başlayabilir. Aksine, vergi idaresinin mükellefe yaklaşımında karşılıklı etkileşim ortamının mevcudiyeti, idarenin şeffaf olması ve idarenin adaletinin mükellefte memnuniyet yaratması önemlidir. Mükellefe ikna edici şekilde yaklaşılması böylece idareye mükellefin gözünde duyulan güvenin artırılması, vergi otoritelerinin elinde bulundurduğu idari gücün mükellef nezdindeki meşruiyetini ve idarenin mükellefler üzerindeki yaptırım gücünü artırır. İdare kendi hizmet birimlerinde mükellefe hizmet verirken memnuniyet algısı yarattığı ölçüde mükellefin gönüllü işbirliğine yol açar.

Bu makalede gönüllü vergi uyumunu arttırmada kamu otoritesinin düzenleyici rolünün ve mükellef çevresinin önemini, bunları etkileyen faktörleri ve bunların vergi uyumuna yansımalarını inceliyoruz. Aşağıda birinci kısımda, çalışmamızla ilgili teorik arka planı ve literatür özetini sunuyoruz. İkinci kısımda psikolojik süreçler ve sonrasında vergi uyumu açısından; idarenin gelir kaynaklarını mükelleflerin beklentilerine uygun kullanarak kazandığı meşru gücün önemini, mükelleflerin prosedürel adalet beklentisini, mükelleflerin üzerinde aile ve arkadaşların etkisini araştırıyoruz. Üçüncü kısımda ekonometrik metodolojiden bahsediyoruz. Dördüncü kısımda ise alan araştırmamızı

zın bulgularının sonuçlarını özetliyor ve tartışıyoruz.

1. TEORİK ÇERÇEVE VE LİTERATÜR ÖZETİ

Klasik iktisat teorisyenleri ve neoklasik iktisat teorisyenlerinin öncüleri, iktisadi tutum ve davranışı açıklarken iktisadi analizleri psikoloji ile ilişkilendiriyordu. Klasik iktisat teorisyenlerinden Adam Smith "Ahlâki Duygular Teorisi" (The Theory of Moral Sentiments) başlıklı kitabında insan davranışlarını psikolojik açıdan analiz ederek sempatinin, erdem, erdemsizliğin, adaletin, cömertliğin, görev hissisinin, onay duygusunun, gelenek ve davranışın ahlaki etkisinin, faydanın, irade gücünün önemi üzerinde durmuştur. Adam Smith, "İnsanın bir durum karşısında diğer tarafın ne hissettiğini tam olarak bilemeyeceğini; onun durumunda olsaydı kendisi ne hissedirdi diye düşünerek o kişinin hissiyle ilgili bir fikre sahip olduğunu, kendisine nasıl davranılmasını istiyorsa öyle davrandığını ifade etmiştir" (Smith, [1759] 2010:1). Böylece bireylerin tutum ve davranışlarını belirlemede psikolojik algının önemi üzerinde durmuştur.

Psikolojiyle iktisadın birlikte incelendiği dönem, 1930'ların ortalarına kadar sürmüştür. Daha sonraları iktisadi davranış açıklamada psikolojik faktörlerin önemi 1940'ların ortalarına kadar azalmaya başlamıştır. II. Dünya Savaşını takip eden dönemde rasyonel tercihler yaklaşımının iktisat teorisinde temel alınmasıyla psikolojik etkenler ekonomik analizlerin dışında bırakılmıştır.

Neoklasik iktisat teorisi modelinde insan, psikolojisi hesaba katılmadan daima akılcı hareket eden rasyonel bir varlık olarak değerlendirilmiştir. Oysaki farklı özellikleri kendinde bir arada taşıyan insan her zaman rasyonel olarak değerlendirilemeyecek davranış biçimleri de ortaya koyabilir. Neoklasik teori insanın tercih davranışını açıklamada yetersiz kalmıştır. İktisadi modeller 1960'ların başında tekrar insanın davranış güdüsüne ve psikolojik algılarına yönelmiştir. İnsan davranışını inceleyen antropoloji, psikoloji ve sosyoloji biliminin bulgularından yararlanılmaya başlanmıştır. İnsanın karar alma sürecini etkileyen düşünme, hissetme, öğrenme, anımsama, karar verme gibi, psikolojik ve sosyo-psikolojik faktörlerin iktisadi davranışları yönlendirmede etkisini iktisat teorisine dâhil etme davranışsal iktisat disiplini ortaya çıkarmıştır. 1980'li ve 1990'lı yıllarda davranışsal iktisat kurumsallaşmıştır. Vergi psikolojisi de davranışsal iktisadın bir alt araştırma alanı olarak doğmuştur ve gelişmesini sürdürmektedir.

Vergi psikoloji alanında mükelleflerin vergi bilincini ve ahlakını şekillendiren faktörler veya vergi uyumsuzluğuna yol açan nedenlerin tespitine ilişkin mevcut analizlere ekonomistlere ilaveten hukuk, sosyoloji, psikoloji, antropoloji disiplinlerinden uzmanlar da katılmaktadır. Uyum probleminin analizi deneysel çalışmalar, alan araştırmaları, teorik metodoloji bağlamında yürümektedir. Uyum probleminin analiz sonuçları etkili maliye politikası düzenlemelerinde yakın dönemde daha çok yer alma eğilimindedir.

Aşağıda ilişkili literatür gözden geçirilerek önemli gördüklerimizin bulgularına kısaca değinilmiştir.

Vergi uyumsuzluğunun sebebini izah etmede yararlanılan suç ekonomisi metodolojisinin temeli Gary S. Becker tarafından atılmıştır. Vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığını açıklamada sık sık başvurulmuştur. Bu yaklaşım suç faaliyetine cezanın seviyesi, denetlenme ve denetlenmeme olasılığına bağlı olarak rasyonel kişinin aldığı karar olarak bakılmıştır (Gary S. Becker, 1968: 170). Geleneksel beklenen yarar teorisine (expected utility theory) dayanır ve ilk olarak Allingham ve Sandmo tarafından vergi kaçakçılığına uygulanmıştır. Burada rasyonel bir kişinin denetim ve cezalandırılma olasılığının belirsizliği altında vergi kaçırarak beklenen faydasını arttırmaya çalışması söz konusudur. Buna göre kişiler yakalanmaktan korktukları için vergi öderler (Allingham ve Sandmo 1972: 334). Denetim ve cezalandırma vergi uyumunu bir dereceye kadar etkiler ama bu faktörler vergi uyum davranışını tamamen açıklayamaz. Sadece vergi mükelleflerinin hareketlerini göz önüne alan bu model problemin genelini konuşmak için oldukça basittir. Rasyonel beklentiler yaklaşımı neden bu yaklaşımın tahmin ettiğinden daha fazla vergi mükellefinin vergilerini doğru beyan edip ödemediğini izah edemez. Bu yaklaşım gelir toplama sürecine dâhil olan diğer unsurları görmemezlikten gelir. Oysaki, vergi mükelleflerinin hakları, devletin gücü, hakların ve idarenin gücünün pratiğe geçirilmesindeki politik, ahlaki ve sosyal sınırlamalar da vergi mükellefinin davranışı üzerinde belirleyicidir. Schmolders yaptığı çalışmayla ilk olarak tutum ve sosyal normları vergi kaçırma olgusunun merkezine almıştır (Bkz: Schmolders,1959). Vogel aynı yaklaşımı gözden geçirmiştir (Bkz: Vogel, 1974). Spicer ve Lundstedt, Song ve Yarbrough mükellefin vergi etiğinin analizini (Bkz: Spicer ve Lundstedt, 1976; Song ve Yarbrough,1978), Spicer ve Becker eşitsizlik algısının analizini vergi uyumu çalışmalarının kapsamına dahil etmiştir (Bkz: Spicer ve Becker, 1980).

Wärneryd ve Walerud uyumun bir belirleyicisi olarak bilgi sahibi olmanın önemini kapsama dâhil etmiştir (Bkz: Walerud, 1982). Alm, Sanchez, De Juan vergi uyumu için sosyal normların rolünün önemli bir belirleyici olduğuna dair deneysel olarak güçlü kanıtlar bulmuştur (Alm, Sanchez, De Juan 1995:13-14). Mükelleflerin adalet algılarının vergi uyumu üzerindeki etkisi vergi literatüründe ifade edilirken, vergi uyumu literatürünün büyük çoğunluğu (Bkz örneğin, Bordignon 1993, Andreoni, Erard ve Feinstein 1998) idarenin dağıtıcı adaleti* (distributive justice) üzerinde durmuştur. Ancak, son on yılda vergi adaletinin sağlanması bağlamında dikkatler usul adaletine** (procedural justice) çevrilmiştir (Bkz: Wenzel, 2002, Fujii, Kitamura ve Suda 2004, Murphy, 2005, Pearce, 2007, Kirchler, 2007 içinde Bkz: 84-87).

2. ALINAN KAMU HİZMETLERİNDEN MEMNUNİYETİN, İDARENİN PROSEDÜREL ADALETİNİN VE MÜKELLEF ÇEVRESİNİN VERGİ UYUMUNA ETKİSİ

Vergi uyumu konusunda yapılan çalışmaların karşılaştığı temel zorluk, bireysel uyumu yönlendiren bireysel tercihler hakkında detaylı ve güvenilir bilgi olmamasıdır. Çalışmamızın bu kısmında mükellefçe gelir idaresine karşı takınılan tavırları motive eden unsurlardan üçü üzerinde durulmuştur. Kamu hizmetlerinin tedarikinde mükellefin beklentilerinin idarenin sunduğu kamu hizmetleri vasıtasıyla mükellefin gözünde meşruiyet bulmasının önemi, mükellefin idarece izlenen prosedürlerden beklemediği adalet ve vergi uyumunda meslektaşların ve arkadaşların etkisi araştırılmıştır. Bu konulara ilişkin daha önce yapılan çalışmalara değindikten sonra, hipotezler ortaya konmuş ve alan araştırmamızın konuyla ilgili bulgularına yer verilmiştir.

2.1. Toplanan Vergilerin Kamu Hizmeti Olarak Karşılık Bulması ve Vergi Uyumuna

Vogel, İsveç'e ve Lewis, İngiltere'ye ilişkin alan araştırmasına (survey) dayanan anket verileri ile kamuoyunun vergilendirmeye doğru, vergi ödemeleri ve devlet hizmetleri arasında algılanan ilişki tarafından yönlendirildiğini saptadı.

* Dağıtıcı adalet: Yani vergi oranları, mükellefin nispi vergi yükü, vergi cezaları, denetim sıklığı vs. ile gelir grupları arasında vergi yükünün dağılımında ve kamu mallarından faydalanmada mükelleflere sağlanan adalet.

** Usul(prosedür) adaleti: Mükelleflere karşı idarece izlenen prosedürlerde tarafsız, dürüst, kibar, itibar eden, değer veren ve saygılı davranış içerisinde olmak.

Bunlar özellikle yüksek gelirli insanların düşük gelirli katılımcılara kıyasla daha az kamu hizmeti aldıklarını algıladıkları için yüksek oranlı vergilere doğru daha az olumlu tutuma sahip olduğunu bulmuştur. (Vogel, 1974: 501, Lewis, 1978: 363). Başka bir anket çalışmasının neticesinde, Cullis ve Lewis vergileri kamu hizmetlerini finanse etmek için arttırmak gerekiyorsa katılımcıların yüksek vergileri desteklediğini belirtmiştir. (Cullis ve Lewis, 1985: 316-317). Ancak gelir vergisi mükelleflerinden, özellikle ücretle çalışan insanların katkısı söz konusu olduğunda her zaman yaptıkları vergi ödemelerine eşdeğer bir devletten bireye geri dönüş olarak getiri elde etmediklerini düşündüklerinde vergi ödemede zorlanma hissetmektedirler (Kirchler, 1999: 135-136). Kamu hizmetlerinden tatmin vatandaşların kendiliğinden vergisini doğru beyan etmesini ve zamanında ödemesini etkileyen önemli bir kurumdur ve bu da ancak büyük ölçüde hükümetlerin kamu hizmetlerine ilişkin taahhütleri vatandaşların ihtiyaç ve arzuları doğrultusunda ise sağlanabilir. Temel siyasal konularda kendileri için karar verme imkânına sahip olmak, vatandaşları kamu hizmetleri konusunda daha fazla bilgi toplamak için teşvik eder. Bu bilgiler sadece, oy pusulasında 'doğru' bir karar vermek için gerekli değildir aynı zamanda diğer vatandaşlarla diyaloga girmek içinde gereklidir. Böylece, siyasi konular hakkında iyi bilgi sahibi olmak sadece kamu malına gönüllü katkıyı arttırmaz, fakat aynı zamanda bu şekilde belirlenen kamu malı, özel bir malın da en azından bazı özelliklerine sahiptir. Dahası, vatandaşlar tamamen temsili demokrasilerde doğrudan ve daha iyi bilgilendirilmiş olduklarından, politikacılar kamuoyunun tercihleri yerine, kendi kişisel tercihlerini uygulamada daha az hareket alanına sahiptir. Böylece, vatandaşlar içinde yaşadıkları toplum için daha fazla sorumluluk hissedebilirler (Feld ve Kirchgässner, 2000: 289). Toplanan vergilerin kamu hizmeti olarak karşılık bulması mükelleflerin vergilerini ödemeleri konusunda motivasyonlarını artırır. Böylece, aşağıdaki hipotez geliştirilebilir.

Hipotez 1: Daha fazla sayıda vatandaşın toplanan vergilerin harcanacağı yerler konusunda beklentilerinin dikkate alınması ve kamu hizmetlerinden memnuniyeti vergi ödeme konusundaki isteklerini artırır.

2.2. Prosedürel Adalet Beklentisi ve Vergi Uyumunu

Kişilerin ödediği vergilerin adaleti konusundaki düşünceleri vergi ödeme davranışını doğrudan etkilemektedir. Vergi sisteminin algılanan eşitsizliği ve vergi kaçırma davranışı üzerine Spicer ve Becker tarafından Colorada üniversisi-

tesinden elliyedi öğrenci ile yürütülen bir deney neticesinde kişilerin kendi ödedikleri vergilerin diğerlerinden nispeten daha yüksek miktarlarda olduğunu algıladıklarında görece yüksek miktarda vergi kaçırıldıklarını, kişilerin ödedikleri vergilerin diğerlerinden daha düşük miktarda olduğunu algıladıklarında nispeten küçük miktarlarda vergi kaçırıldıklarını söylediklerini deneysel ortamda tespit etti (Spicer ve Becker 1980:173). Mükellefin kendi vergi yükünün adil olmadığını algılaması vergi uyumsuzluğu yaratan önemli bir faktördür. Vergi mükellefi, vergi sisteminin kendisine diğerlerine göre adaletsiz davrandığına veya vergi kanunlarının vergi kaçakçılığı vasıtasıyla büyük ölçüde ihlal edildiğine inanabilir böylece, dürüst ve dürüst olmayan mükellefler tarafından yapılan ödemeler vasıtasıyla haksız bir eşitsizliğin yaratıldığını düşünebilir. Psikolojik açıdan, adaletsiz olduğu düşünülen bir vergi sistemi "rasyonel (akılcı)" hilekar insanların ortaya çıkmasına neden olabilir (Andreoni vd., 1998:851). Vatandaşlar kanunları prosedür olarak adil olduğu şeklinde algıladıkları zaman vergi kanunlarına uyum daha yüksektir (Feld ve Tyran 2002:201-202). Kamu Yönetiminde günümüzde vergi otoritelerinin benimsediği yeni tutum "hizmet sunan ve hizmet alan" yaklaşımı olarak tarif edilebilir. Vergi otoriteleri şeffaf prosedürler ve vergi mükelleflerine saygılı ve destekleyici yaklaşımı hedefler. Böyle bir ortamda, sosyal mesafe muhtemelen düşüktür, gönüllü uyum muhtemelen hakimdir ve bireyler vergi kaçırma ihtimalini daha düşük olasılıkla dikkate alır ve yükümlülük duygusuyla üzerlerine düşen vergiyi ödeme olasılıkları daha yüksektir (Kirchler vd.,2008:s.211). İdare ve mükellefin karşılıklı etkileşimleri ortaklaşa vergi uyum düzeyini etkilemektedir. Alm ve Torgler daha fazla mükellef dostu ve hizmet odaklı olmak isteyen bir vergi otoritesi için şu önerileri getirmiştir. Vergi mükellefinin eğitimini teşvik, vergilerin ödenmesi ve vergi beyannamelerinin doldurulmasına yardımcı olmak, telefonla idareye danışma hizmetinin iyileştirilmesi, vergi idaresi web sitesinin iyileştirilmesi, vergilerin basitleştirilmesi, vergi ödeme şeklinin basitleştirilmesi ve vergi beyanname ve formlarının basitleştirilmesi, vergi mükellefinin vergiler ve vergi idaresiyle ilgili beceri ve bilgisinin geliştirilmesi (Alm ve Torgler, 2011:647). Bunların ışığında aşağıdaki hipotez test edildi: **Hipotez 2:** Daha fazla sayıda mükellefin yürürlükteki vergi kanunlarının adil olduğunu düşünmesi ve vergi mevzuatının yorumlanmasında gelir idaresine ve onun uygulamalarına güvenmesi vergi uyumu konusundaki isteklerini artırır.

2.3. Meslektaşların ve Arkadaşların Mükelleflerin Davranış Motivasyonu Üzerindeki Etkisi ve Vergi Uyumunu

Vergi beyannamesi doldurma yasal zorunluluğa bağlı olarak genellikle her ay, üç ayda bir

veya her yıl tekrarlanan bir faaliyettir. Yeni bir beyannamayı doldururken daha önceki vergi beyannameleri genellikle referans alınır. Beyanname doldurma konusunda kişisel deneyimi olmayan mükellefler, arkadaşları tarafından verilen bilgilere itimat edebilir. Böylece, bir vergi mükellefi kuralları izlemenin gerektirdiği dolambaçlı prosedürler yerine tecrübeli mükelleflerin tecrübesinden yeri geldikçe yararlanarak kendi için en iyi olacak şekilde beyanname doldurma işini sonuçlandırabilir. Gelir idaresiyle yaşadığı sorunları mükellefin herhangi bir arkadaşıyla veya aile ferdiyle konuşmak yerine böyle hassas bir konuyu bazı arkadaşlarıyla (veya beraber çalıştığı kişilerle) konuşması bunu belli bir niyetle yaptığını gösterir. Vergiye uyumsuzluk mükelleflerin kendi referans gruplarında (arkadaşları, tanıdıkları, akrabaları ya da mensup oldukları mesleki grup) yaygın ve onaylanan bir davranışsa onlar da muhtemelen vergiyi doğru beyan etme ve ödeme konusunda uyumsuz olacaklardır. Vergi mükellefleri vergi kaçırma mükelleflerle arkadaşlık kurarlarsa büyük bir olasılıkla zaman içerisinde az ya da çok onlarda kendiliğinden vergi kaçırma başlayabilirler. Bunun tam terside geçerlidir. Colorado üniversitesinde lisans öğrencileri arasından gönüllülerin katılımıyla vergilerin, vergi denetiminin ve vergi cezalarının etkisini ölçmeye dönük laboratuvar ortamında yapılan bir deney çalışmasında katılımcıların kendi aralarında tartışmasına izin verilmesi vergi uyumu artırırken kendi aralarında tartışmasına izin verilmemesinin vergi uyumunu azalttığı tespit edilmiştir. (Alm, McClelland, ve Schulze, 1999 :161-162) Londra, Oslo ve Paris’ te yürütülen bir alan araştırmasından elde edilen 235 anket formunun neticelerinden hareketle Webley, Cole, Eidja, kendi beyannamesi veren mükellefler, kendilerini vergi kaçırmak için daha fazla fırsata sahip olarak görürler, arkadaşları ve meslektaşları arasında vergi kaçırmanın yaygınlığı yüksekse, daha fazla sosyal destekleri var demektir. Böylece onlar vergiye uyum konusunda daha egoist olacaklardır sonucuna varmıştır (Webley, Cole, Eidja, 2001: 151). Ayrıca, bazı yazarlar (Bkz örneğin, Taylor, 2002) kolektif düzeyde sosyal iletişim neticesi ortaya çıkan normların gönüllü vergi uyumunu arttıracaklarını ileri sürdü. Zürih Üniversitesi tarafından yönetilen iki Sosyal Fona katkıda bulunan öğrencilerin kararlarına ilişkin 136.000 gözlemden

oluşan (yaklaşık 33.000 kişi) tek bir panel veri seti kullanılarak yapılan ampirik çalışma sonucunda, kişilerin koşullu işbirliğine girdiği, diğer bireylerin kamu malının sağlanmasına katkı verdiği ölçüde onların da kamu malına daha fazla katkıda bulunduğu tespit edilmiştir. Diğer öğrencilerle herhangi bir kişisel iletişimin yokluğunda bile öğrenciler kendilerini diğerleriyle karşılaştırmış diğerlerinin nasıl davrandığına ilişkin tahminleri doğrultusunda hareket etmiştir (Frey ve Meier, 2004: 75-76). Wenzel, 1161 Avustralya vatandaşı üzerine yürütülen bir araştırmanın neticelerine dayanarak, yalnızca mükellef grup ile özdeşleştiği zaman normların benimsendiğini ve sosyal normların hemfikir olunan davranışı açığa çıkardığını savunmuştur. Sosyal normların referans grupların, örneğin, arkadaşlar, tanıdıklar, ya da mesleki grubun davranışı ile ilgili olduğunu, vergiye uyumsuzluk kendi referans gruplarında yaygın ve onaylanan bir davranışsa onların da muhtemelen uyumsuz olacaklarını ifade etmiştir (Wenzel, 2005: 501). Bireyler kariyer yapmaya başladıkları zaman sadece, çalıştıkları sektörün mesleki kültürünün günlük norm ve uygulamalarının tesirinde kalmaz fakat aynı zamanda sektörlerindeki diğer vergi mükelleflerinin vergi ödeme alışkanlıklarının da tesirinde kalır (Ashby ve Webley, 2008: 194). Aynı zamanda norm büyük ölçüde sosyal onaylama ya da onaylamama ile sürdürülen bir davranış modelini temsil eder: Daha geniş olarak, bir toplumsal normun, kişinin başkalarıyla sosyal etkileşimlerinin doğası gereği kişinin kendi uyum kararını etkilediği düşünülebilir (Alm vd.,2012:8). Böylece, üçüncü hipotezi ifade edebiliriz.

Hipotez 3: Mükelleflerin arkadaş olduğu kişilerin, aynı zamanda vergilerini doğru beyan eden ve zamanında ödeyen kişiler olması onların dürüstçe vergi sistemine katkıda bulunmasını teşvik eder.

3.EKONOMETRİK METODOLOJİ

“Vergi ahlakı ile bireysel ve sosyo-ekonomik faktörlerin arasındaki ilişkileri, etkileşimleri analiz eden uygulamalı çalışmalarda ağırlıklandırılmış olarak sıralı probit (ordered probit) modeli kullanılmıştır. Sıralı probit modelleri sıralama bilgisini içeren kategorik vergi ahlakı bağımlı değişkenini analiz etmede oldukça faydalı modellerdir” (Bilgin, 2011: 171). Bu modelin vergi ahlakıyla ilgili kullanıldığı örnekler arasında (Bayraklı vd., 2004; Özdemir ve Ayvalı, 2007; Torgler vd., 2008; Bilgin, 2011; Çoban ve Deyneli, 2013) gösterilebilir. Genel olarak, ekonometrik modeller, bağımlı değişkenlerin aldığı değerlere göre farklı yöntemlerle tahmin edilir. Bağımlı değişken sürekli bir değişkense (çok sayıda farklı değer alma

potansiyeline sahipse) Sıradan En Küçük Kareler tahmin yöntemi başlangıç noktası olarak kullanılır. Buna karşın, bağımlı değişken kesikli (az sayıda farklı değer alma potansiyeline sahip) veya kategorik (sayısal değerlerden ziyade farklı gruplara üyelik temelinde şekillenen) bir değişkense bu tür modellerin tahmininde En Yüksek Olabilirlik tahmin yöntemi kullanılır. En yüksek olabilirlik tahmini, modeldeki hata teriminin normal dağılıma sahip olduğu varsayımıyla bağımlı değişkenin değerlerini en yüksek olabilirlikle tahmin edecek şekilde katsayılar tahmin etmeye dayalı bir yöntemdir. McKelvey ve Zavoina (1975) tarafından sosyal bilimlere kazandırılan sıralı probit modeli, bu yöntemle tahmin edilmektedir.

Bağımlı değişken az sayıda birbirinden farklı değer alabiliyorsa ve bu değerler küçükten büyüğe (ya da iyiden kötüye) doğru sıralanabiliyorsa (burada detayına girmeye gerek görmediğimiz bazı teknik koşulların da sağlandığı varsayımıyla) bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde etkisini görmek üzere sıralı probit yöntemi kullanılabilir. Bu model, özellikle cevapların küçükten büyüğe ya da iyiden kötüye doğru sıralanabildiği Likert Ölçeği temelinde yapılandırılmış bağımlı değişkenler içeren modellerde yoğun olarak kullanılmaktadır.

Sıralı probit modeli kullanılarak tahmin edilen katsayıların değerleri, uygulanan en yüksek olabilirlik tahmin yönteminin olasılık tahmini üzerinde kurgulanması nedeniyle, sıradan en küçük kareler regresyonu katsayılarından daha farklı yorumlanmaktadır. Tahmin edilen katsayıların işaretlerine bakılarak, söz konusu bağımsız değişkenin değerindeki bir artışın bağımlı değişkenin değerinin bir üst kategoriye geçme olasılığını artırdığı ya da azalttığı sonucuna varılabilir. Tahmin edilen probit katsayılarının sayısal büyüklüklerinin bir önemi ve özel bir yorumu yoktur, sadece ilişkinin yönünü ve derecesini verir.” (Kalaycı, 2011: 304)

‘Bağımlı(açıklanan)değişkenin “0” ya da “1” olma olasılığını her bir bağımsız(açıklayan) değişken ne kadar etkiler?’ sorusunun cevabını tahmin etmek için kategorik modellere gereksinim vardır. “Açıklanan değişkeni evet-hayır ya da var-yok yanıtlarından oluşan regresyon modelleri, iki uçlu ya da gölge bağımlı değişkenli modeller olarak bilinir” (Gujarati, 2011: 575). Bu makalede bağımlı değişken olarak aldığımız vergilerin kullanım alanlarını bilme ölçütü sıralanmış kategorik bir değişken olduğundan, analizde sıralı probit modelinden yararlanılmıştır.Probit tahminin özel bir hali olan sıralı probit tipik olarak cevapları likert ölçeğine göre sıralanabilen anket sonuçlarından

oluşan, bir değişkenin bağımlı değişken olarak kullanıldığı bir tahmin yöntemidir. “Probit katsayıları, bağımsız değişkende yapılacak bir birimlik (unit) farkın bağımlı değişkende kümülatif normal olasılık cinsinden ne kadarlık fark yaratacağını ifade eder....Tahmin edilen probit katsayılarının sayısal büyüklüklerinin bir önemi ve özel bir yorumu yoktur,sadece ilişkinin yönünü ve derecesini verir.” (Kalaycı, 2011: 304)

Sıralı Probit yöntemiyle tahmin edilen katsayıları pratikte yorumlaması güç olduğundan daha kolay anlaşılabilir marjinal etkileri hesaplıyoruz. Marjinal etkiler ortalama özelliklere sahip bir bireyin, bir bağımsız değişken bir birim arttığında bağımlı değişkenin belli bir değerine ulaşma olasılığındaki değişimi göstermektedir. Bu çalışmada kullanılan bağımlı değişkenler 5’li likert ölçeğine göre kurgulandığı için aslında, bağımsız değişkenlerdeki değişimlerin bu beş değer her birini alma olasılıklarını nasıl etkilediği ayrı ayrı incelenebilir. Ancak biz, ortalama bir bireyin en yüksek değer olan 5 değerini alma olasılığındaki değişime odaklanmayı tercih ediyoruz.

Aşağıda tahmin edilen sıralı probit modeli, vergilerin kullanım alanlarını bilme üzerinde ilgili değişkenlerin (ödenen vergiler karşılığında alınan kamu hizmetlerinden tatmin, vergi yükü adaleti, vergi mevzuatında izlenen prosedürlerden duyulan memnuniyet, mesleki çevre ve arkadaş çevresinin mükellefe etkisi) önemli olduğunu göstermektedir.

4. İSTANBUL ÜZERİNE BİR UYGULAMA

İstanbul ilinde yürütülen alan araştırması 2014 yılının ikinci yarısında gerçekleştirilmiştir. Anket formu araştırma çalışması kapsamında kendi işinde çalışan gelir vergisi mükelleflerine yönelik olarak düzenlenmiş olup iki ayrı soru grubundan(gönüllü vergi uyumunu ölçmeye dönük sorular ve ahlaki ve toplumsal bir sorun olarak vergi kaçakçılığı algısını ölçmeye dönük sorular) ve demografik değişkenleri ölçen sorulardan oluşmaktadır.

4.1. Araştırmaya Katılanlar

Anket çalışması; İstanbul ilinde Eminönü, Mercan Beyazıt, Fatih, Bayrampaşa, Avcılar, Esenyurt, Zeytinburnu, Üsküdar semtlerinde işyerleri bulunan, ticari kazancın gerçek usulde tespit edildiği gelir vergisi mükellefleri arasından örnekleme yöntemi kullanılarak seçilen 336 mükellefe yönetilen sorularla gerçekleştirilmiştir. Örnek kitlenin seçiminde rastgele seçim yöntemi kullanılmıştır. Ancak İstanbul ilinde seçilen ilçelerde ankete katılan mükelleflerin yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düze-

yi, gelir düzeyi, mükellefiyet türü itibarıyla toplumun genel profilini yansıttığı söylenebilir.

4.2. Araştırmanın Kısıtları

İstanbul ilinde ticari kazancın gerçek usulde tespit edildiği faal gelir vergisi mükellef sayısının toplam 488.814 olduğu (G.İ.B, 2015: 124) düşünüldüğünde örneklemin tüm İstanbul'u temsil etmesi için %95 güven düzeyinde $\pm$ %5 örneklem hatasına göre örneklem hacmi 384 olması gerekir iken (Bayram, 2012: 26) bizim çalışmamızda kullanılabilir olmaktan uzak anket formları değerlendirme dışı bırakıldığında değerlendirme 336 mükellef üzerinden yapılmıştır.

Özellikle Eminönü, Mercan Beyazıt, Fatih, Üsküdar ticaretin yüzyıllardır yürütüldüğü ve esnaf geleneğinin kök saldıği İstanbul'un en eski semtleri olması açısından ayrı bir önem arz etmektedir. Ankete katılanların 226'sı, %67.2'si bu semtlerde faaliyet gösteren mükelleflerden oluşmaktadır.

Gelir İdaresi Başkanlığı Faaliyet Raporlarında il bazında mükellef sayıları verildiğinden anketin yürütüldüğü her bir semt için mükellefiyet türlerine göre mükellef sayıları kesin olarak tespit edilememiştir. Bu nedenle araştırma çalışmasına başlarken düşünülen olasılıklı örnekleme türlerinden tabakalı örnekleme yöntemi kullanılarak mükelleflerin seçilmesi mümkün olamamış ve örnek kitlenin seçiminde rastgele seçim yöntemi kullanılmıştır.

Mükelleflerin anketleri cevaplarken dürüst davrandıkları kabul edilmiştir. Bu tür çalışmalarda sosyal kabul görmek düşüncesiyle verilmiş olabilecek cevapları tam olarak ayıklayabilmek mümkün değildir. Ödediği vergilerin adaleti, vergi mevzuatının karmaşıklığı, mükellef işlemlerinin standartlaştırılması, vergilerin kullanım alanlarını bilme gibi somut değişken-

ler kullanılarak doğruların daha çok yansıtılması sağlanmaya çalışılmıştır.

4.3. Araştırmanın Anket Formu ve Analizi Yöntemi

Vergi mükellefleri üzerinde uygulanan araştırmada; aynı anda çok fazla değişkeni analiz etmeyi amaçladığımızdan, örneklemin büyüklüğünü göz önüne alarak ve zaman ve maddi kaynakları kullanımı açısından da uygun bir yöntem olan survey (tarama) yöntemi uygulanmış, anket formunda davranışsal faktörler geniş bir yelpaze oluşturduğundan ağırlıklı olarak beşli likert ölçeği üstünden yapılandırılmış cevap kalıplarına yer verilmiştir.

Mükelleflere Gönüllü Vergi Uyumunu Ölçmeye Dönük Sorular başlığı altında 15 ve Ahlakî ve Toplumsal Bir Sorun Olarak Vergi Kaçakçılığı Algısını Ölçmeye Dönük Sorular başlığı altına 10 soru yöneltilmiştir. Bu soruların tamamı 5 noktalı likert tipi ölçekli sorudur. Geriye kalan 6 soru ise demografik özelliklerin tespitine yöneliktir.

Uygulama sırasında yüz yüze görüşmeye dayalı anket tekniği kullanılarak, yüksek cevaplanma oranlarına ulaşılması hedeflenmiştir. Mükelleflere araştırmacı dışında özel eğitim verilmiş anketörlerle ulaşılarak, araştırmaya katılanlara çalışmanın akademik amaçla yapıldığı, anket formunda işaretleyecekleri şıkkın kendileri için en doğru şık olmasının önemli olduğu, sonuçların toplu olarak analiz edileceği, mükellef isimlerinin gizli tutulacağı açıklamaları yapılmıştır.

Elde edilen anket sonuçlarının, Excel ve Stata programları kullanılarak veri girişi yapılmış, toplanan veriler Stata 9 programından yararlanarak analiz edilmiş, istatistiksel tabloları hazırlanmış, sonuçları yorumlanmıştır.

4.4 Bulgular

4.4.1. Araştırmaya Katılanların Demografik Profili

İstanbul ilinde araştırmaya dâhil olan mükelleflerin demografik profili aşağıda tablolaştırılmıştır.

Tablo 1 : İstanbul İlinde Örneklemi Teşkil Eden Mükelleflerin Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler		Sayı(n)	Geçerli %
Yaş	18-30 yaş	88	26,19
	31-40 yaş	156	46,43
	41-60 yaş	85	25,30
	61 yaş ve yukarısı	7	2,08
	Toplam	336	100,00
Cinsiyet	Kadın	91	27,08
	Erkek	245	72,92
	Toplam	336	100,0
Medeni Durum	Bekar	78	23,21
	Evli	224	66,67
	Diğer	34	10,12
	Toplam	336	100,00
Eğitim	Okur yazar ama bir okul mezunu değil	2	0,60
	İlkokulve/veya ortaokul	59	17,56
	Lise ve dengi okul	133	39,58
	Üniversite ve Yüksek Okul	136	40,47
	Lisans üstü eğitim	6	1,79
	Toplam	336	100,00
Aylık Gelir	1000-2000TL	94	27,98
	2001-3000TL	80	23,81
	3001-4000TL	70	20,84
	4001-5000TL	66	19,64
	5001TL ve üzeri	26	7,73
	Toplam	336	100,00

4.4.2. Stata 9 programı kullanılarak gerçekleştirilen Sıralı Probit Analizlerini İçeren Araştırma Çalışmasının Bulguları (aşağıda yorumlanmıştır).
Tablo 2: Sıralı Probit Model Tahmini

Regresyonlar																				
Bgml Dgşkn:Ödgm vrglrn hng alınrd klnclgn blmk istrm.(s2)	1		2		3		4		5		6		7		8		9		10	
Değişkenler	Coef.	p-val.	Coef.	p-val.	Coef.	p-val.	Coef.	p-val.	Coef.	p-val.	Coef.	p-val.	Coef.	p-val.	Coef.	p-val.	Coef.	p-val.	Coef.	p-val.
cinsiyet																				
<i>kadın</i>	-0,0427406	0,77	-0,0336709	0,819	-0,0042151	0,977	-0,075953	0,607	-0,0318428	0,828	-0,0454525	0,756	-0,0455325	0,755	-0,055087	0,707	-0,047486	0,745	-0,0424449	0,771
<i>yaşz</i>																				
<i>18-30</i>	-0,2351641	0,672	0,0053275	0,992	-0,220906	0,693	-0,2540913	0,649	-0,223555	0,688	-0,2325371	0,675	-0,3018573	0,589	-0,2667173	0,632	-0,2163857	0,696	-0,2424423	0,664
<i>31-40</i>	-0,0961212	0,721	-0,0237849	0,929	-0,0988665	0,716	-0,1062672	0,695	-0,0918051	0,734	-0,0976605	0,717	-0,1253394	0,644	-0,1140584	0,673	-0,0805242	0,765	-0,0988696	0,715
<i>41-60</i>	-0,0349219	0,849	0,0442402	0,808	-0,048911	0,791	-0,0372478	0,84	-0,0278375	0,88	-0,0356853	0,846	-0,0568117	0,759	-0,0531786	0,773	-0,0236172	0,897	-0,0363414	0,843
medendrm																				
<i>bekar</i>	0,7449833	0,004	0,6813065	0,009	0,666025	0,01	0,7442215	0,004	0,7669739	0,003	0,737972	0,005	0,7524218	0,004	0,737163	0,004	0,754306	0,004	0,7460488	0,004
<i>evli</i>	0,3163297	0,005	0,3439366	0,002	0,2872059	0,011	0,2927847	0,01	0,3425097	0,003	0,3148603	0,005	0,3080435	0,006	0,3053547	0,007	0,309059	0,006	0,3157056	0,005
egitimdrm																				
<i>İlkokul ve/veya ortaokul</i>	0,4153376	0,13	0,5005693	0,068	0,3962271	0,153	0,3997278	0,149	0,4046585	0,142	0,4146414	0,131	0,4397959	0,11	0,3931455	0,155	0,4431072	0,105	0,4143932	0,131
<i>lise ve dengi okul</i>	0,2985352	0,086	0,3652028	0,035	0,3057343	0,081	0,295316	0,092	0,2940211	0,092	0,2979052	0,087	0,3018484	0,082	0,2781172	0,113	0,3206835	0,064	0,2980073	0,086
<i>yüksekokul ve fakülte</i>	0,2688678	0,041	0,3322205	0,012	0,2758949	0,038	0,2603117	0,05	0,2704422	0,041	0,2691259	0,041	0,27211	0,039	0,2600026	0,05	0,274255	0,036	0,268529	0,041
aylkgel																				
<i>alt orta gelir(2001TL-3000TL)</i>	0,0241415	0,783	0,0435897	0,621	0,0076208	0,931	0,016715	0,849	0,0281721	0,748	0,0229528	0,794	0,0280751	0,749	0,0279658	0,75	0,0158372	0,857	0,0242344	0,782
<i>orta gelir(3001TL-4000TL)</i>	-0,019162	0,768	-0,0138444	0,833	-0,0004955	0,994	-0,0236568	0,716	-0,0162074	0,803	-0,0196755	0,762	-0,0244171	0,707	-0,0072416	0,912	-0,014554	0,823	-0,0186553	0,774
<i>üst orta gelir(4001TL-5000TL)</i>	-0,0243089	0,636	-0,0485852	0,353	-0,0375508	0,468	-0,0225566	0,662	-0,0266172	0,605	-0,023972	0,641	-0,0276508	0,591	-0,0352532	0,496	-0,0166756	0,747	-0,024816	0,63
<i>üstgelir(5001 TL+)</i>	0,0179459	0,755	0,0436076	0,459	0,0180196	0,756	0,0101803	0,86	0,0154084	0,789	0,0199787	0,732	0,0170236	0,767	0,0215102	0,709	0,0177797	0,757	0,0164473	0,78
semt																				
<i>Eminönü</i>	0,1695956	0,596	0,0985723	0,759	0,0414878	0,898	0,1066704	0,741	0,1710362	0,593	0,1731479	0,589	0,1556272	0,627	0,0397668	0,904	0,1977513	0,538	0,1653023	0,608
<i>Mercan</i>	-0,1901896	0,324	-0,145024	0,453	-0,1206112	0,535	-0,2426297	0,214	-0,1921422	0,319	-0,1858255	0,337	-0,1672112	0,389	-0,1987968	0,302	-0,1810649	0,348	-0,1947188	0,321
<i>Fatih</i>	0,0909723	0,455	0,1372976	0,264	0,0939104	0,442	0,1248088	0,312	0,0713784	0,562	0,0926531	0,448	0,0805389	0,51	0,0999226	0,413	0,092457	0,448	0,0907258	0,456
<i>Bayrampaşa</i>	0,2292018	0,023	0,2562809	0,012	0,2177391	0,032	0,2273439	0,023	0,2375703	0,019	0,2324666	0,023	0,2287455	0,023	0,2416327	0,018	0,2125728	0,036	0,2289137	0,023
<i>Avclar</i>	0,1978853	0	0,2089231	0	0,1720502	0	0,1790102	0	0,2038685	0	0,1993952	0	0,1875218	0	0,1846977	0	0,1948013	0	0,1974316	0
<i>Esenyurt</i>	0,2661949	0	0,2945087	0	0,2423561	0	0,2467156	0	0,272993	0	0,2684286	0	0,2557978	0	0,2511237	0	0,2654749	0	0,2658954	0
<i>Zeytinburnu</i>	0,0780869	0,003	0,0743471	0,005	0,0765551	0,003	0,0774749	0,003	0,0794398	0,002	0,0787282	0,003	0,0698877	0,01	0,0715179	0,006	0,0815226	0,002	0,0782391	0,003
<i>Üsküdar</i>	0,2033308	0	0,1998468	0	0,1965191	0	0,1978244	0	0,2060244	0	0,2045363	0	0,1974964	0	0,1931301	0	0,2020532	0	0,203066	0
<i>Ödn vrglr tplmn glşmsne ktk şjlr.(soru1)</i>			-0,3603047	0																
<i>Dvlt ödgm vrg krşğ aldğm km hzmtlr ytrldr.(soru3)</i>					-0,1602788	0,002														
<i>Ödgm vrglrn adl oldğn dşnyrm.(s.9)</i>							-0,0878752	0,089												
<i>Vrg mvztn krşğ oldğn dşnyrm.(s.10)</i>									-0,0559338	0,253										
<i>Yn vrg klnln grş alms ödm knsd mklf istk olms şjlr.(s.11).</i>											-0,0114629	0,827								
<i>Mkf vrg klnm alnln mn olms ödm dvrş olml etklr.(s.12).</i>													0,0552278	0,325						
<i>Mkf işlmr bstlştrmk ve stndtrmk grktğ inyrm.(s.13).</i>															0,1097936	0,086				
<i>Vrg idrsn flyt, uyglm çlştğm kmslr, arkşlrml knşrm.(s.14).</i>																	0,0705417	0,146		
<i>Vrg idrsn flyt, uyglm ailm knşrm.(s.15).</i>																			0,0061952	0,905

Bgm Dgşkn:Ödgm vrglrm hng alnldr klncğn blmk istrm.(s2)	Regresyonlar																			
	Marjinal Etkiler																			
Değişkenler	1		2		3		4		5		6		7		8		9		10	
	Marg.	p-val.	Marg.	p-val.	Marg.	p-val.	Marg.	p-val.	Marg.	p-val.	Marg.	p-val.	Marg.	p-val.	Marg.	p-val.	Marg.	p-val.	Marg.	p-val.
Margin Etkiler																				
Değişkenler																				
cinsiyet																				
kadın	-0,0151419	0,771	-0,0117384	0,82	-0,0014794	0,977	-0,0269919	0,61	-0,0112579	0,829	-0,0161063	0,758	-0,0161315	0,756	-0,01950	0,708	0,0168162	0,747	-0,0150358	0,772
yasnz																				
18-30	-0,0803862	0,661	0,0018511	0,992	-0,0752481	0,683	-0,0865725	0,636	-0,0764721	0,678	-0,0795125	0,665	-0,1021379	0,572	-0,0906971	0,618	0,0740901	0,687	-0,0827814	0,652
31-40	-0,0338915	0,721	-0,0082588	0,929	-0,0346838	0,715	-0,0374516	0,695	-0,0323414	0,734	-0,0344319	0,717	-0,0441813	0,644	-0,0401942	0,673	0,0283653	0,765	-0,0348585	0,715
41-60	-0,0123132	0,849	0,0153615	0,808	-0,0171587	0,791	-0,0131272	0,84	-0,0098067	0,880	-0,0125815	0,846	-0,0200257	0,759	-0,0187401	0,773	0,0083193	0,897	-0,0128129	0,843
medendrm																				
bekar	0,2784612	0,004	0,251846	0,011	0,2476451	0,012	0,2780986	0,004	0,2866584	0,003	0,2757891	0,005	0,2812387	0,004	0,2754066	0,005	0,2818466	0,004	0,2788562	0,004
evli	0,1115351	0,005	0,119424	0,003	0,100756	0,011	0,1031857	0,01	0,1206605	0,003	0,1110094	0,005	0,1085833	0,006	0,107607	0,007	0,1088686	0,006	0,1113086	0,005
egitimdrm																				
ilkokul ve/veya ortaokul	0,1464443	0,13	0,1738119	0,068	0,1390023	0,153	0,1408754	0,149	0,1425544	0,142	0,146189	0,131	0,1550251	0,11	0,1385444	0,155	0,1560882	0,106	0,1461029	0,131
lise ve dengi okul	0,1052609	0,086	0,1268088	0,035	0,107256	0,081	0,1040778	0,092	0,1035787	0,092	0,1050316	0,087	0,1063996	0,082	0,0980085	0,113	0,1129634	0,065	0,1050687	0,086
yüksekokul ve fakülte	0,0948004	0,041	0,1153564	0,012	0	0,038	0,0917413	0,05	0,0952723	0,041	0,094885	0,041	0,095917	0,039	0,0916249	0,05	0,0966086	0,037	0,0946755	0,042
aylıkgel																				
alt orta gelir(2001TL-3000TL)	0,0085121	0,783	0,0151356	0,622	0,0026735	0,931	0,0058908	0,849	0,0099245	0,748	0,0080924	0,794	0,0098963	0,749	0,0098551	0,75	0,0055788	0,857	0,0085443	0,782
orta gelir(3001TL-4000TL)	-0,0067564	0,768	-0,004807	0,833	0	0,994	-0,0083373	0,716	-0,0057096	0,803	-0,0069369	0,762	-0,0086069	0,707	-0,0025519	0,912	0,0051268	0,823	-0,0065773	0,774
üst orta gelir(4001TL-5000TL)	-0,0085711	0,636	-0,01687	0,353	0	0,468	-0,0079496	0,662	-0,0093768	0,604	-0,0084517	0,641	-0,0097467	0,591	-0,0124232	0,496	0,0058741	0,747	-0,0087494	0,63
üstgelir(5001 TL+)	0,0063276	0,755	0,015141	0,46	0,0063215	0,756	0,0035878	0,86	0,0054281	0,789	0,0070438	0,732	0,0060007	0,767	0,0075802	0,71	0,006263	0,757	0,0057988	0,78
semt																				
Eminönü	0,0619046	0,607	0,0350051	0,764	0,0146921	0,899	0,0384596	0,746	0,0624008	0,604	0,063238	0,600	0,0566483	0,636	0,0141386	0,905	0,0724846	0,551	0,0602878	0,618
Mercan	-0,0670592	0,323	-0,050356	0,453	-0,0423122	0,534	-0,0855096	0,214	-0,0676885	0,318	-0,065516	0,337	-0,0589408	0,389	-0,070056	0,302	0,0637816	0,347	-0,0686521	0,321
Fatih	0,032076	0,455	0,0476737	0,264	0,0329451	0,441	0,0439862	0,312	0,0251454	0,562	0,0326665	0,448	0,0283894	0,51	0,0352127	0,412	0,0325688	0,448	0,0319872	0,456
Bayrampaşa	0,0808145	0,023	0,088988	0,013	0,076386	0,032	0,0801225	0,023	0,083692	0,019	0,0819601	0,023	0,0806313	0,024	0,851513	0,019	0,0748805	0,036	0,0807083	0,024
Avcılar	0,0697726	0	0,0725441	0	0,0603577	0	0,0630883	0	0,0718195	0,000	0,0703002	0	0,0661002	0	0,0650875	0	0,0686204	0	0,0696086	0
Esenyurt	0,093858	0	0,1022618	0	0,0850221	0	0,0869496	0	0	0,000	0,0946391	0	0,090167	0	0,088496	0	0,0935157	0	0,0937469	0
Zeytinburnu	0,0275328	0,003	0,0258154	0,004	0,0268567	0,003	0,0273044	0,003	0,0279853	0,002	0,027757	0,003	0,024635	0,01	0,0252029	0,006	0,028717	0,002	0,0275848	0,003
Üsküdar	0,0716926	0	0,0693925	0	0,0689418	0	0,069719	0	0	0,000	0,0721128	0	0,0696162	0	0,068059	0	0,0711749	0	0,0715951	0
Ödn vrglrm tplmn glşmsne ktk şğlr.(soru1)																				
Dvlt ödgm vrg krsşğ aldğm km hzmtlr ytrldr.(soru3)					-0,0562281	0,002														
Ödgm vrglrm adl oldğn dşnyrm.(s.9)							-0,0309697	0,09												
Vrg mvztn krmşk oldğn dşnyrm. (s.10)									-0,0197046	0,253										
Yn vrg klndn grş olms ödm knsd mkf istk olms şğlr.(s.11).											-0,0040414	0,827								
Mkf vrg klmm alnrl mn olms ödm dvrns olml etklr.(s.12).													0,0194674	0,326						
Mkf işlmrl bstlştrmk ve stndrtmk grktğ inyrm (s.13).															0,0386913	0,087				
Vrg idrsn flyt, uyglm çlştğm kmşlr, arkslrm knşrm.(s.14).																	0,0248489	0,147		
Vrg idrsn flyt, uyglm alml knşrm.(s.15).																			0,0021842	0,905

Not: Bağımlı değişken: gönüllü vergi uyumu. 5 li Likert ölçeği kullanılmıştır. Referans grup 61 yaş ve yukarısı, erkek, dul vd. (yani eşi ölmüş,boşanmış veya birlikte yaşayanlar),okur yazar olanlar, 1001-2000TL arası gelir elde edenler. Beyazıt'ta esnaflık yapanlar.

Anılamlılık düzeyi: * 0.05 < p < 0.10, ** 0.01 < p < 0.05, *** p < 0.01.

Marjinal etkiler=en yüksek gönüllü vergi uyumunu gösteren 5.ölçeğe göre hesaplanmıştır

Cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, aylık gelir, mükellefin işyerinin bulunduğu semt dışındaki değişkenler 5'li likert ölçeğine göre sorulan anket soruları ile oluşturulmuştur. Buna göre kesinlikle katılmıyorum cevabı "1" değerine, katılmıyorum cevabı "2" değerine, kararsızım cevabı "3" değerine, katılıyorum cevabı "4" değerine, kesinlikle katılıyorum cevabı "5" değerine denk gelmektedir.

Yapılan tahminde bağımlı değişken ödenen vergilerin hangi alanlarda kullanılacağını bilmeyi istemek değişkenidir. Bu değişkenin aldığı değerlerde "1" en olumsuz seçenek, "5" en olumlu seçenektir.

Bütün değişkenleri açıklamada benzer bir yaklaşım vardır. Bağımsız değişkenler ise demografik faktörler, mükelleflerin test edilen bağımlı değişkeni etkilemesi muhtemel kabul edilen dokuz ana başlık altında sıralanan çeşitli konulardaki düşünceleri [(ödenen vergilerin toplumun gelişmesine katkısı (soru.1), Devlete ödenen vergiler karşılığında alınan kamu hizmetleri (soru.3), ödenen vergilerin adaleti (soru.9), vergi mevzuatının karmaşıklığı (soru.10), yeni bir vergi konulmadan önce vergi mükelleflerinin görüşünün alınması (soru.11), toplanan vergilerin kullanım alanlarına yönelik izlenen politikalarından memnuniyet (soru.12), mükellef işlemlerini basitleştirmek ve standartlaştırmak (soru.13), vergi idaresinin uygulamalarını çalıştığı kimselerle ve arkadaşlarla konuşmak (soru.14), vergi idaresinin uygulamalarını aileyle konuşmak (soru.15)]olarak ifade edilmiştir.

Yukarıdaki Tabloda;

- "Ödediğim vergilerin hangi alanlarda kullanılacağını bilmek isterim" ifadesine verilen cevaplar itibariyle kişinin cinsiyetinin, yaşının, aylık gelirinin bağımlı değişken üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki yapmadığını görüyoruz.

- Bekarların ve evlilerin referans gruba göre (dul vd.) bilgi edinmeye en yüksek düzeyde istek gösterme olasılığına ilişkin katsayı, sırasıyla %27.8 ve %11.1 marjinal etkisi ile istatistiksel olarak anlamlıdır. Bekarların evlilere ve dullara göre daha istekli olduğu anlaşılmaktadır.

- Ödediği vergilerin hangi alanlarda kullanılacağını bilme isteği duyma olasılığı %5 anlamlılık seviyesinde, referans grubuna göre (eğitimsizler) yüksekokul ve fakülte mezunlarında %9.4, lise ve dengi okul mezunlarında %10 anlamlılık seviyesinde %10.5 artmaktadır. Burada eğitim düzeyi arttıkça mükelleflerin daha az meraklı oldukları tespit edilmiştir. Bu durumda,

yüksekokul ve fakülte mezunlarının lise mezunlarına göre daha az meraklı olması harcama politikaları ile ilgili kararların ve uygulamaların daha üst eğitim seviyesindeki mükelleflerin tarafından daha fazla benimsendiğinin bir göstergesi olarak da değerlendirilebilir.

- Beyazıt'ta işyeri olan referans gruba göre bilgi edinmeye en yüksek düzeyde istek gösterme olasılığına ilişkin katsayı Avcılar, Esenyurt, Üsküdar'da ve Zeytinburnu'nda işyeri olanlarda %1 anlamlılık seviyesinde sırasıyla %6.9, %9.3, %7.1 ve %2.7; Bayrampaşa ve işyeri olanlarda %5 anlamlılık seviyesinde %8 artmaktadır. Fatihte ve Eminönü'nde işyeri olanlarda toplanan vergilerin harcadığı alanları bilme değişkenine ait katsayının işareti pozitifdir. Ancak bu değişken istatistiksel olarak anlamlı değildir.

- Ödenen vergilerin toplumun gelişmesine katkı sağladığı konusunda daha olumlu düşünen kişilerin, ödenen vergilerin hangi alanda kullanılacağını bilme isteği daha azdır. (-%12.5 marjinal etki)

- Devlete ödediği vergiler karşılığında aldığı kamu hizmetlerini daha yeterli bulan kişilerin vergilerin hangi alanlarda kullanılacağını bilmeyi isteme olasılığı, daha düşüktür

- Ödediği vergilerin adil olduğu konusunda daha olumlu düşünenlerin, vergilerin harcadığı yerleri bilme isteme olasılığı daha düşüktür. (yaklaşık-%3 marjinal etki)

- Vergi mevzuatının karmaşık olduğunu düşünenlerin, vergilerin hangi alanlarda kullanılacağını merak etme değişkenine ait katsayının işareti negatiftir. Ancak bu değişken istatistiksel olarak anlamlı değildir.

- Yeni bir vergi konulmadan önce vergi mükelleflerinin görüşünün alınmasına ait değişken ile ödenen vergilerin hangi alanlarda kullanılacağını bilmeyi isteme değişkeni arasında anlamlı bir ilişki gözlenmemiştir.

- Mükelleflerin toplanan vergilerin kullanım alanlarına (eğitim, sağlık, ulaştırma vb.) yönelik izlenen politikalarından memnun olması halinin vergi verme davranışını olumlu etkileyeceğini düşünenlerin vergilerin harcadığı yerleri bilme isteme değişkenine ait katsayının işareti pozitifdir. Ancak bu değişken istatistiksel olarak anlamlı değildir.

- Mükellef işlemlerini basitleştirmek ve standartlaştırmak gerektiğine inananların ödenen vergilerin kullanım alanlarını bilme isteme olasılığı daha fazladır. (%3.8 marjinal etki)

- Vergi idaresinin faaliyet ve uygulamalarını beraber çalıştığı kimselerle ve arkadaşlarıyla konuşan kişilerin vergilerin hangi alanlarda

kullanılacağını bilmek isteme değişkenine ait katsayının işareti pozitifdir. Ancak bu değişken istatistiksel olarak anlamlı değildir.

-Benzer şekilde Vergi idaresinin uygulamalarını aileyle konuşma değişkenine ait katsayı da anlamsız ama işareti pozitifdir.

- Mükellefin vergi idaresi faaliyetlerini beraber çalıştığı kimselerle arkadaşlarıyla ve ailesiyle konuşmasının verginin kullanılacağı alanları bilmeyi isteme üzerinde olumlu yönde bir etkisinin olduğunu söyleyebiliriz.

- Yaşın bağımlı değişken üzerinde anlamlı etkisi olmadığı gözlenmektedir.

- İstatistiksel olarak anlamlı olmamakla beraber, cinsiyet değişkeninde kadınlara ait katsayının negatif olması, kadınların erkeklere göre vergilerin hangi alanlarda kullanıldığını bilmeye daha az istekli olduğunu gösterir.

-Toplanan vergilerin hangi alanlarda kullanıldığını bilmeyi isteme konusunda mükelleflerin gelir ve gelir farklılıkları referans gruba göre farklılık yaratmamıştır

SONUÇ

Vergi idaresinin vergi sistemine ilişkin şekilsel (usule dair, prosedürel) uygulamaları, vergi idaresinin yerine getirdiği işlevlerle mükellefin gözünde kazandığı meşruiyet, mükellefin aile ve arkadaş çevresi, ödediği vergilerin harcadığı yerleri bilmeyi isteme davranışı üzerinde etkilidir. Mükelleflerin vergilerin harcadığı yerleri bilmesi ve bundan tatmin olması vergi uyumunu attırır. Yaptığımız alan araştırmasının neticeleri bu varsayımı desteklemektedir. Sonuçlar gelir idaresinin kurumsal koşullarının vergi ödeme performansı üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Örneğin mükelleflere vergi idaresinin adil, saygılı ve tarafsız yaklaşımı, yardımsever ve bilgilendirici tutumu vergi uyumunu arttırıcı etkiye sahiptir. Vergi idaresinden mükellefe doğru "hizmet veren taraf ve hizmet alan taraf" yaklaşımını güçlendirerek sürdürmek vergi uyumunu geliştirmek için önemli bir araç olarak kabul edilmelidir. Vergi otoriteleri şeffaf prosedürler ve vergi mükelleflerine saygılı ve destekleyici yaklaşımı hedeflemelidir. Mükelleflerin kendi vergi yüklerinin yüksek olduğunu algılaması vergi ödeme konusundaki istekliliği azaltmaktadır. Mevcut vergi mevzuatının mükellefler tarafından karmaşık bulunmasının vergi uyumu üzerinde önemli bir etkisi yoktur. Vatandaşlar kanunları prosedür olarak adil olduğu şeklinde algıladıkları zaman vergi kanunlarına uyum daha yüksektir.

Bir toplumda devlete ödedikleri vergiler karşılığında aldıkları kamu hizmetlerini yeterli bulmamalarında mükelleflerin kamu hizmetlerine ilişkin memnuniyetsizliği en önemli faktördür. Ortak kamusal kaynakların kullanılarak vergi mükelleflerinin çoğunluğu tarafından makul kabul edilebilecek yatırımların yapılması ve vergi yükü dağılımında adaletin sağlanması vergi uyumunu arttırmak açısından önemlidir. Bu iki konu genellikle bir toplumsal rahatsızlığın kaynağını oluşturmaktadır.

Vergi kanunlarında bir değişikliğe gidilmeden önce vergi mükellefinin inisiyatifine başvurma söz konusu değişiklik yasalaştıktan sonra mükelleflerin vergilemede ortaya çıkan yeni duruma uyum göstermelerini kolaylaştırabilir. Şöyle ki, gelir idaresi başkanlığının sayfasında yeni bir kanun tasarısı veya bir kanun değişikliği ile ilgili her mükellefin kendisine ait internet vergi dairesi şifresi (kullanıcı adı, parola, şifre) ile veya mobil imzası ile sisteme girerek yalnızca birer kez oy kullanması sağlanabilir. Hatta öneri ve değişikliklere ilişkin görüşleri de elektronik

ortamda alınabilir. Bu şekilde yapılacak mini referandumlarla siyasetçileri kontrol etmek ve izlemek açısından vergi mükellefleri daha iyi bir duruma gelebilir. Böylece inisiyatif kullanma vasıtasıyla mükellefler kural koyan pozisyonuna gelir. Mükellefler hükümetleri etkileyerek yeni konacak bir vergiyle ilgili bir kanunu veya mevcut bir kanundaki yeni bir düzenlemeyi yeniden müzakere edebilir. Bu vatandaşlık erdemini değerini arttırır. Mini referandumlar yoluyla vergilerin harcama alanları konusunda mükelleflerin inisiyatifine başvurma ise mükelleflerin kendi tercihlerine göre toplanan vergilerin harcanmasına yardımcı olur. Mükelleflerin vergilerin kamu malı olarak topluma geri döndüğünü görmesi onların vergi ödeme motivasyonuna katkıda bulunur. Gönüllü uyum sunulan kamu mal ve hizmetleri vatandaşların ihtiyaç ve arzuları doğrultusunda ise daha kolay oluşturulabilir.

Mükellefler vergilerin harcadığı yerleri beğenmiyorlarsa, karar sürecinde hiçbir konuda kendilerini söz sahibi hissetmiyorlarsa, kamu gelirlerinin harcama alanları konusunda kendi isteklerine tepkisiz kaldığını hissedersen ya da vergi mevzuatı ve vergi uygulamalarında kamu otoritesi tarafından kendilerine haksız muamele edildiğini hissedersen mükelleflerin vergilerini doğru beyan etme ve ödeme konusundaki isteklilikleri azalacaktır. Vergi uyumunun kolektif karar alma sürecinin doğası tarafından etkilenmeye müsait olduğu hatırd tutulmalıdır. Yapılan anketin bulgularının değerlendirilmesiyle varılan diğer sonuçlar şöyle sıralanabilir. Vatandaşların vergilere ilişkin politik karar alma sürecine katılımının azlığı her ne kadar temsili demokrasilerin bir sonucu olsa da, mükelleflerde toplanan vergilerin harcanacağı yerler konusunda beklentilerinin dikkate alınmadığı düşüncesini yaratabilmektedir. Bu düşünce zaten fikri alınmadığı için bazı mükelleflerin toplanan vergilerin harcadığı alanlarla ilgilenmemesi sonucunu yaratabilmektedir. Toplanan vergilerin harcadığı alanları bildiği ve vergilerin harcama alanları kendi beklentileri ile örtüştüğü oranda vergi mükelleflerinin vergi uyumu artmaktadır.

Kollektif düzeyde sosyal iletişimde, vergiye gönüllü uyumu arttırmada önemlidir. Mükellefler kendi sosyal grubu içinde kendisine yakın bulduğu veya başarısını örnek aldığı insanların davranışlarını taklit eder. Bir mükellefin kendi referans grubunda (örneğin aile bireyleri, arkadaşları, tanıdıkları) vergi uyumsuzluğu yaygınsa ve onaylanan bir

davranışta o mükellefte muhtemelen vergi ödemede isteksiz olacaktır. Vergi uyumu üzerindeki etkisinden bahsedilen faktörler arasında vergi kaçırma davranışını destekleme açısından en önemlilerinden biri, mensubu olunan mesleğin normlarıdır. Küçük esnaf arasında elden alınan nakit parayla işlem yapmak halen yaygınlığını sürdürmektedir. Bu şekilde elde edilen gelir kolaylıkla beyan dışı bırakılabilmektedir. İkinci olarak vergi mevzuatının kolay anlaşılabilir veya karmaşık olması vergi mükelleflerinin vergi ile ilgili konularda iletişime girme ihtiyacını artırır. Mükellefin ait olduğu meslek grubunun vergi ödeme davranışına ilişkin geliştirmiş olduğu sosyal normlar mükellefleri etkiler. Bu nedenle mükelleflerin vergi ödemelerini sağlamada vergi kaçırma davranışının yanlış olduğuna inanmaları yeterli olmaz. Mükellefte vergi ödememenin yanlış bir davranış olduğu algısıyla bütünüyle çelişen bir davranış, mensup olunan belli bir meslek grubunun toplumsal etkileme tekniği ile ortaya çıkabilir. Belli bir şekilde davranmaya alıştıktan sonra ise bağlanmadan kaynaklanan direnç nedeniyle ortaya çıkan tutumu değiştirmek güçtür.

Eğer bir meslek kolunda vergi kaçırma yaygınsa ve sosyal kabul görüyorsa o meslek koluna yeni katılan bir kişi vergi kaçırmanın yanlış olduğunu başlangıçta düşünüyor olsa bile bir süre sonra kendi meslek grubundaki meslektaşlarından ticari kar ve yatırımlarını

genişletme vb. anlamda geride kalmamak (işlerinde başarılı olmak ve kabul görmek) için vergi gelirlerini düşük göstermeye başlayabilir. Vergi ödeme konusunda uyumsuz tutum iş yaşamı içinde meslektaşlarla sosyalleşme yoluyla edinilebilmektedir.

Vergi otoritesinin izlediği prosedürlerde adaletinden daha az memnun olan mükellefler, idarenin meşruiyetini sorgulamakta ve otoriteye karşı direnç göstermektedir. Mükelleflerin aile ve arkadaş çevresi dürüstçe vergi sistemine katkıda bulunmasını teşvik konusunda sosyal etkiye sahiptir. Bu neticeler vergi uyumunun çok yönlü ve karmaşık görünümüne işaret eder. İnsan davranışının çeşitli yönlerinin daha çok araştırılması gerekmektedir. Mükelleflerin vergilerle ilgili ne bildiği, bu bilgilere nasıl ulaştıkları, vergiye ilişkin bilgileri beyinlerinde nasıl depoladıkları, vergiyle ilgili bilgilerini yeni durumlara nasıl genelledikleri hususu psikoloji disiplininin destek almanın önemli olduğunu göstermektedir. Sosyal ve duygusal öğrenme süreçleriyle yoğrulurken vergi ile ilgili tutumlarını ve değerlerini nasıl geliştirdikleri konusu çok yönlü olarak araştırılmalıdır.

Özetle sürdürülebilir ve kalıcı vergiye uyum politikalarının geliştirilmesi çerçevesinde stratejiler belirlenerek gelir idaresince planlanmalı, vergi uyumunun gelişimine katkı verici nitelikteki araştırma sonuçlarına daha fazla itibar edilmelidir.

KAYNAKÇA

- ALLINGHAM, Michael G., SANDMO, Agnar (1972). "Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis". **Journal of Public Economics**, Volume: 1, Issue 3-4, pp. 323-338.
- ALM, James, KIRCHLER, Erich, MUEHLBACHER, Stephan, GANGL, Katharina, HOFMANN, Eva, KOGLER, Christoph, POLLAI, Maria (2012). **Rethinking the Research Paradigms for Analyzing Tax Compliance Behavior**, Tulane Economics Working Paper Series, Working Paper 1210, July 2012.
- ALM, James, MCCLELLAND, Gary H. ve SCHULZE, William D. (1999). "Changing the Social Norm of Tax Compliance by Voting", **Kyklos**, Volume: 52, Issue: 2, pp.141-171.
- ALM, James, SANCHEZ, Isabel. ve DE JUAN, Ana. (1995). "Economic and Noneconomic Factors in Tax Compliance", **Kyklos**, Volume: 48, Issue:1, pp. 3-18.
- ALM, James, TORGLER, Benno. (2011). "Do Ethics Matter? Tax Compliance and Morality," **Journal of Business Ethics**, Volume: 101, Issue:4, pp. 635-651.
- ANDREONI James, ERARD Brian, FEINSTEIN, Jonathan. (1998). "Tax Compliance". **Journal of Economic Literature**, Volume: 36, Issue: 2, pp. 818-860.
- ASHBY, Julie, S., WEBLEY, Paul (2008) "But Everyone Else is Doing it: A Closer Look at the Occupational Taxpaying Culture of One Business Sector", **Journal of Community & Applied Social Psychology**, Volume:18, Issue:3, pp. 194-210.
- BAYRAM, Nuran (2012). **Sosyal Bilimlerde SPSS ile Veri analizi** (Cd Ekli), 3.baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- BAYRAKLI, Hasan Hüseyin, SARUÇ, Naci Tolga ve SAĞBAŞ, İsa (2004), "Vergi Kaçakçılığını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Vergi Kaçakçılığını Önleme Yöntemleri", **19. Ulusal Maliye Sempozyumu**, Antalya.
- BECKER, Gary S. (1968). "Crime and Punishment: An Economic Approach", **Journal of Political Economy**, Volume: 76, Issue:2, pp.169-217.
- BİLGİN, Handan Kaynar. (2011). "Türkiye'de vergi ahlakının belirleyicileri", **ODTU Gelişme Dergisi**, Cilt: 38, Sayı:2, ss. 167-190.
- BORDIGNON, Massimo (1993). "Fairness Approach to Income Tax Evasion". **Journal of Public Economics**, Volume: 52, Issue: 3, pp.345-362.
- CULLIS, John, LEWIS, Alan (1985). "Some Hypotheses and Evidence on Tax Knowledge and Preferences", **Journal of Economic Psychology**, Volume:6, Issue:3, pp. 271-287.
- ÇOBAN Hilmi, DEYNELİ Fatih (2013) "Vergi Ahlakı ve Sosyal Sermaye", **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Yıl : 50, Sayı : 584, pp.109-118
- FELD, Lars P., KIRCHGÄSSNER, Gebhard (2000). "Direct Democracy, Political Culture, and the Outcome of Economic Policy: A Report on the Swiss Experience", **European Journal of Political Economy**, Volume: 16, Issue: 2, pp.287-306.
- FELD, Lars, P., TYRAN, Jean-Robert. (2002). "Tax Evasion and Voting: An Experimental Analysis", **Kyklos**, Volume: 55, Issue: 2, 197-222.
- FREY, Bruno, S., MEIER, Stephan (2004) "Pro-social behavior in a natural setting", **Journal of Economic Behavior & Organization**, Volume: 54, Issue:1, pp.65-88.
- FUJII, Satoshi, KITAMURAB, Ryuichi, SUDAC, Hideo (2004). "Contingent Valuation Method can Increase Procedural Justice", **Journal of Economic Psychology**. Volume: 25, Issue: 6, pp. 877-889.
- Gelir İdaresi Başkanlığı(2014). **Gelir İdaresi Başkanlığı 2014 Yılı Faaliyet Raporu**, Şubat 2015 Yayın No:199 Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Ankara.
- GUJARATI, Damodar, N. (2011). **Temel Ekonometri**, (Çev. Ümit Şenesen, Gülay Günlük Şenesen), Literatür Yayıncılık, 8. Basım, İstanbul.
- KALAYCI, Şeref (Editör), Ali Sait Albayrak vd. (2011). **SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**, 5. Baskı, Asil Yayın Dağılım, Ankara

- KIRCHLER, Erich (2007). **The Economic Psychology of Tax Behaviour**. Cambridge University Press; Cambridge, UK.
- KIRCHLER, Erich (1999). "Reactance to taxation: Employers' Attitudes Towards Taxes, **Journal of Socio-Economics**, Volume: 28, Issue: 2, pp. 131-138.
- KIRCHLER, Erich, HOELZL, Erik, WAHL, Ingrid (2008). "Enforced Versus Voluntary Tax Compliance: The "Slippery Slope" Framework", **Journal of Economic Psychology**, Volume: 29, Issue: 2, pp. 210-225.
- LEWIS, Alan (1978). "Perceptions of Tax Rates", **British Tax Review**, Volume: 6, pp. 358-366.
- MCKELVEY, Richard D., ZAVOINA, William. A (1975). "Statistical Model for the Analysis of Ordinal Level Dependent Variables". **Journal of Mathematical Sociology**, 4, pp. 103-120.
- MURPHY, Kristina (2005). "Regulating More Effectively: The Relationship Between Procedural Justice, Legitimacy, and Tax Non-Compliance". **Journal of Law and Society**, Volume: 32, Issue: 4, pp. 562-589.
- ÖZDEMİR Ali Rıza, AYVALI Hasan, (2007) "Vergi Bilincine Sahip Bireylerin Fiş Veya Fatura Alma Duyarlılığını Etkileyen Faktörler", **Maliye Dergisi**, Sayı 153, pp. 51-73
- PEARCE, Nick (2007). "Fair Rules: Rethinking Fairness". **Public Policy Research**, Volume: 14, Issue: 1, pp. 11-22
- SCHMÖLDERS, Günter (1959). "Fiscal Psychology: A New Branch of Public Finance", **National Tax Journal**, Issue: 12, pp. 340-345.
- SMITH, Adam [1759] (2010) **The Theory of Moral Sentiments** <http://www.earlymoderntexts.com/pdfs/smith1759.pdf> (Erişim: 7.3.15).
- SONG, Young-dahl, YARBROUGH, Tinsley E. (1978). "Tax Ethics and Taxpayer Attitudes: A Survey", **Public Administration Review**, Volume: 38, Issue: 5, pp. 442-452.
- SPICER, Michael W., BECKER, Lee A. (1980) "Fiscal Inequity and Tax Evasion: An Experimental Approach", **National Tax Journal**, Volume: 33, Issue: 2, pp. 171-175.
- SPICER, Michael W., LUNDSTEDT, Scott B. (1976), "Understanding Tax Evasion", **Public Finance**, Volume: 31, Issue: 2, pp. 295-305.
- TAYLOR, Natalie (2002). "Understanding Taxpayer Attitudes Through Understanding Taxpayer Identities": 71-92. İçinde BRAITHWAITE Valerie (Ed.), **Taxing Democracy**. Aldershot: Ashgate, Ashgate Publishing Ltd, England.
- TORGLER Benno, DEMİR İhsan C., MACINTYRE Alison, SCHAFFNER Markus (2008), "Causes and Consequences of Tax Morale: An Empirical Investigation", **Economic Analysis and Policy**, Volume: 38, Issue: 2, pp. 313-339.
- VOGEL, Joachim (1974) "Taxation and The Public Opinion in Sweden: An Interpretation of Recent Survey Data", **National Tax Journal**, Volume: 27, Issue: 1, pp. 499-513.
- WÄRNERYD, Karl-Erik, WALERUD, Bengt (1982). "Taxes and Economic Behaviour: Some Interview Data on Tax Evasion in Sweden". **Journal of Economic Psychology**, Volume: 2, Issue: 3, pp. 187-211.
- WEBLEY, Paul, COLE, Michaela, EIDJA, Ole-Petter (2001). "The Prediction of Self-Reported and Hypothetical Tax Evasion: Evidence from England, France and Norway", **Journal of Economic Psychology**, Volume: 22, Issue: 2, pp. 141-145.
- WENZEL, Michael (2002). "The Impact of Outcome Orientation and Justice Concerns on Tax Compliance: The Role of Taxpayers' Identity". **Journal of Applied Psychology**, Volume: 87, Issue: 4, pp. 629-645.
- WENZEL, Michael (2005). "Motivation or Rationalisation? Causal Relations between Ethics, Norms and Tax Compliance", **Journal of Economic Psychology**, Volume: 26, Issue: 4, pp. 491-508.